

LA POBRESA EN VERDAGUER: POETA DELS POBRES

XAVIER ROVIRÓ I ALEMANY

Grup de Recerca Folklorica d'Osona

Pobresa, publicat a Folgueroles el 2022, és el volum número 5 de la col·lecció «Univers», una col·lecció de Verdaguer Edicions que aplega temàtiques i noves aproximacions a l'obra de Jacint Verdaguer. En el pròleg, d'una seixantena de pàgines, l'autor, Pere Tió –licenciat en Història i Filologia Catalana i investigador de Verdaguer– fa un exercici de contextualització política i social del segle XIX molt documentada. Parla del món del treball, de la revolució industrial, de l'obrerisme, dels miserables, de la religió i del compromís de Verdaguer davant la posició de l'Església. En el mateix pròleg Tió ens ofereix una mostra de la literatura de l'època que tracta la pobresa com a tema principal. La part central del llibre és una antologia de textos de Verdaguer, prosa i poesia, que versen sobre la pobresa i la caritat. El llibre es complementa amb una bibliografia i un epíleg de Maria Sevilla.

Aquesta comunicació està estretament basada en el pròleg de *Pobresa*.

Verdaguer ha estat el més gran dels poetes catalans i un dels escriptors més importants de la literatura europea. Va aconseguir fer del català popular una llengua literària de primer ordre i per aquest motiu ha estat reconegut pels estudiosos com a salvador del català. La seva poesia i la

seva prosa han estat llegides i ben valorades arreu, tant per la gent humil, el món cultural en general com pels grans erudits. Verdaguer és reconegut pel seu compromís amb les classes humils, la caritat envers als indigents, les almoines als desvalguts, l'ajuda als necessitats, així com per la seva experiència vital, sofrint persecucions per part dels poderosos. Era reconegut com a *poeta dels pobres*.

La vida quotidiana d'aquells anys va quedar molt ben reflectida en la literatura i les arts contemporànies. Durant el XIX sovintejaren les novel·les proletàries en què apareixien noies ingènues, orfes, malalts, velles dolentes, malfactors, mendicants, religiosos corruptes, aristòcrates perversos, senyors que practiquen la beneficència, i religiosos donats als pobres (com Verdaguer). Reflectia amb molts detalls les condicions en què vivien les classes populars en aquells anys de revolució industrial. Trobem exemples tant a Catalunya com a bona part d'Europa: *El roig i el negre* (1830) de Stendhal; *Oliver Twist* (1837) i *David Copperfield* (1850) de Dickens; *Els misteris de París* (1842-43) d'Eugeni Sue; *María, la hija de un jornalero* (1845-46) d'Ayguals de Izco; *Els miserables* (1852) de Victor Hugo; *Madame Bovary* (1856) de Flaubert; *Barcelona y sus misterios* (1860) d'Antonio Altadill; *La Pappalona* (1882) i *La febre d'or* (1892) de Narcís Oller; *Nazarín y Halma* (1895) de Pérez Galdós; *París* (1898) d'Emile Zola; *La fabricant*a (1904) de Dolors Monserdà...

Els fets vitals de Verdaguer es poden comparar amb personatges de les ficcions literàries de l'època, especialment amb les de *Nazarín* de Galdós, que Buñuel va portar al cinema el 1959. Hi ha un autèntic paral·lelisme amb *Nazarín* i la vida de Jesucrist, però algun entès, com Narcís Oller, ha insinuat que Galdós es va inspirar en la vida de Verdaguer per escriure aquesta novel·la. Una vegada Verdaguer va comentar a Galdós, un cop que aquest segon el va anar a visitar a Vallcarca, quan Verdaguer residia allí miseriosament, que la seva obra *Nazarín* li havia agradat molt i que li havia

causat sorpresa la gran semblança que hi havia amb el seu cas particular: era, com ell, perseguit, abandonat, pres per boig i reduït a la misèria.

Verdaguer nasqué el 1845 a Folgueroles en un context preindustrial on el predomini era l'agricultura i la dedicació a la indústria era individual. La seva mare tenia un teler a casa i el seu pare era mestre de cases i menava dotze quarteres de terra com a masover. L'avi, per part de mare, Salvi Santaló, era fuster i, alhora, obrer de fàbrica. Fins ben entrat el segle xx l'organització econòmica i laboral de moltes de les famílies de Folgueroles (així com també d'altres poblets de la Plana) solia basar-se en la diversificació. A cada llar es menaven camps o horts i alhora es cuidaven i s'engreixaven animals a dins de casa. Però a més a més, les dones –gairebé en exclusivitat– tenien un teler casolà o anaven a teixir en alguna fàbrica, mentre que els homes feien de picapedrer, o paleta, quan alguna obra ho requeria.

A Osona la indústria es desenvolupà majoritàriament aprofitant la força de l'energia hidràulica del Ter. Massa sovint, però, la indústria de la comarca depenia de grans empreses barcelonines: Joan Güell, Fabra i Coats, Espanya Industrial... És bo recordar que la indústria cotonera catalana era molt potent, considerada la quarta més important del món.

Les noves maquinàries comportaren la disminució de feines amb l'augment de l'atur i de l'agitació social amb la gran quantitat de desocupats deambulant pels carrers, molt especialment a Barcelona. Es formaren societats obreres que esdevingueren centres d'ajuda i d'agitació davant el malestar creixent. A Vic i Manlleu es constituí una filial molt activa de la Societat de Teixidors que promogueren vagues i conflictes per aconseguir millores pels treballadors. El 1852, en una de les vagues, s'encunyà el terme *esquirol* per designar un obrer que treballava en temps de vaga quan un empresari manlleuenc va portar les peces a teixir al poble de l'Esquirol.

El caos degut a la violència obrera va portar, el 1855, el general Espartero a proclamar l'estat de guerra, però fruit d'unes negociacions entre les parts, s'arribà a acordar unes promeses de millora que feren tornar els obrers a les fàbriques. Uns quants anys més tard, el 1868, trenta-quatre entitats obreres s'adheriren a la naixent Direcció Central de Societats Obreres de Barcelona, cosa que va permetre que els treballadors poguessin participar directament en la política. El mateix any es va difondre a Catalunya el moviment AIT (Associació Internacional de Treballadors) i s'introduí la idea de lluita de classes i l'obrerisme com a lluita.

L'últim terç de segle proliferaren els atemptats anarquistes contra l'exèrcit, la burgesia i l'Església, com l'atemptat fallit al rei a Madrid per part d'un anarquista català i la bomba contra el general Martínez Campos, la del galliner del Liceu i la de la processó de Corpus a Santa Maria del Mar. A la Plana de Vic els obrers adoptaren majoritàriament tendències anarquistes.

Verdaguer vivia tot això amb preocupació. Sabia que era gairebé impossible que un obrer pogués mantenir amb el seu sou una família amb dos fills, i que era necessari que la dona treballés, i els fills, també. Les condicions de vida eren molt dures per als obrers, especialment els no qualificats: la família sencera havia de viure en petites habitacions llogades, sovint insalubres; la jornada laboral era de deu a dotze hores; l'acomiadament era lliure i sense quitança; no tenien assegurança per la vellesa; les fàbriques no havien de complir amb els requisits mínims de seguretat i higiene.

Un poema inèdit de Verdaguer, que esborrona per la seva cruesa, diu:

*Un sol llit hi ha a la casa,
hi jau difunt lo marit
l'esposa l'en ha de traure
per donar-hi a llum un fill.*

A Barcelona les condicions de vida dels obrers qualificats (responsables d'una màquina) era força acceptable, però no tant quan els obrers eventuais es quedaven sense feina. A les zones rurals era un mica diferent, ja que hi havia els pagesos autosuficients (hisendats), els masovers o parcers que, malgrat les condicions de submissió, podien viure dignament, els jornalers a dia i els jornalers a temporada (mossos). Quan els jornalers no tenien feina anaven a ciutat a buscar feina o deambulaven de masia en masia, o pels carrers, demanant caritat si no n'aconseguien.

Va néixer una nova classe social: els miserables, la premsa i els benestants de l'època els anomenaven la «hez del pueblo». Els miserables eren els acomiadats, els mendicants, els indigents i els jornalers de poble sense feina. Eren considerats, i se'ls anomenava, «vagos», «gitanos», «delinqüents» o «murrís». Formaven un grup de persones que, evidentment, odiaven la societat.

La ideologia religiosa de Verdaguer la podríem resumir en tres objectius: la defensa de la grandesa de Déu; la defensa de l'Església, i la defensa de la caritat com a solució per a la lluita de classes, per apaivagar l'anarquisme i el socialisme.

Tant a Folgueroles com a Vinyoles o a Barcelona, Verdaguer se sentia prop dels treballadors, amb el pas dels anys cada cop s'apropà més als pobres i necessitats fins a implicar-hi la seva pròpia vida. Va voler ser sempre un sacerdot humil, un capellà ras, mai va acceptar una canongia, la rebutjà amb contundència.

Durant els anys vuitanta del segle XIX Verdaguer va ajudar el catolicisme integrista amb la publicació de poesia devota, creant cobles i lletres de missions i de novenes. Els integristes consideraven que «la dreta» era sinònim de bon dat, mentre que «l'esquerra» eren els pecadors condemnats i que els pobres eren necessaris, eren fonamentals, ja que gràcies a ells els rics es podien santificar a través de l'al-

moïna. Però va col·laborar més estretament amb els catòlics conciliadors que defensaven les polítiques basades més en el voluntariat que no pas amb el pes de la justícia i a treballar per obtenir mesures per millorar la salut dels pobres. Als anys noranta radicalitzà el compromís amb la pobresa i a la caritat –fins i tot feu importants donacions pel terratrèmol d'Andalusia i l'aiguat del Prat–; va passar d'almoïner del marquès de Comillas i poeta internacional a haver de demanar ell mateix almoïna.

En el poema *Pobresa* Verdaguier hi reproduïx el seu itinerari personal:

*Tot ho he perdut, lo nom i la riquesa,
les corones de llor que he somniat:
me diu germà la rònega pobresa,
s'avergoneix de mi la vanitat.*

*Tirí per la finestra ma fortuna
veient millor fortuna esdevenir:
quan llençava les coses una a una,
les ales me sentia alleugerir.*

*Me vingué amb la pobresa la bonança;
perdent los béns, també en perdia el jou;
si de res jo sentia la recança
me deïa Déu: «De mi no en tindràs prou?»*

Bibliografia

VERDAGUER, Jacint (2022) *Pobresa*. Edició de Pere Tió i Puntí. Epíleg de Maria Sevilla i París. Folgueroles: Verdaguier edicions [Col·lecció Univers, 5].